

จากตารางที่ ๔.๓.๒ พบว่า จากผลการสัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับของศาสนสถานที่สำคัญและทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้ดังนี้

จากแบบสัมภาษณ์ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยกำหนดประเด็นในการวิเคราะห์การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ๆ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถานที่สำคัญ รวม ๔๐ รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

ผลการศึกษา สามารถแยกแบ่งกลุ่มอธิบาย ตามวัตถุประสงค์งานวิจัย ดังนี้

๔.๓.๒.๑ วัด วัดตัวอย่างที่ถูกศึกษาจำนวน ๔๐ วัด มีเอกลักษณ์ร่วมกัน เอกลักษณ์ร่วมกันนี้เป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาศึกษาวัดคือ ๑) วัดมีศาสนสถาน ทั้งสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม วัดที่มีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม ฯลฯ วัดที่มีจิตรกรรมที่โดดเด่น คือ วัดสุทัศน์ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดสุวรรณรามา ฯลฯ ศาสนสถานไม่ได้เป็นเพียงสิ่งก่อสร้าง แต่บอกความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชาตินั้นๆ นักท่องเที่ยวที่มาทัศนศึกษาวัดจึงมาศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติไทย

๒) ศาสนสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนวัฒนธรรม ศาสนสถานจึงเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญกับสังคมไทยมาก เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม และเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ วัดจึงเป็นสถานที่ที่มีความผูกพันกับคนไทยมาโดยตลอด

๓) ศาสนสถานเป็นจุดเชื่อมระหว่างโลกของคนในอดีตกับโลกของคนปัจจุบัน เช่น เจดีย์ สถูป พระพุทธรูป ฯลฯ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทยให้ความเคารพถือว่าเป็นตัวแทนขององค์ศาสดาและเจดีย์บางวัด เช่น เจดีย์ในวัดบวรนิเวศวิหาร, วัดสระเกศ ฯลฯ ถือว่าบรรจุพระสารีริกธาตุองค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ศาสนสถานจึงเป็นวัดธรรมที่เป็นแหล่งยึดถือทางด้านจิตใจของชาวพุทธ คนต่างวัฒนธรรมเมื่อต้องการเข้าใจสังคมไทย จึงเข้าศึกษาศาสนสถานศึกษาในวัด การบริหารจัดการวัด จากผลการศึกษาผู้มีหน้าที่ในการดูแลสถานศึกษาก็มีได้ดูแลและเพื่อเป็นสถานที่ทัศนศึกษาโดยตรง ยกเว้นบางวัดที่เป็นวัดมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นต้น ซึ่งนอกจากสถานที่จะเป็นที่ประดิษฐานโบราณสถานสำคัญ

แล้ว แหล่งที่ตั้งยังเหมาะสมในการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวด้วย วัดจำนวนมากมีแหล่งทำเลที่การเดินทางไปไม่สะดวก การบริหารจัดการจึงมีความจำเป็น การบริหารจัดการวัดเพื่อตอบสนองเป็นแหล่งที่ท่องเที่ยวมีองค์ประกอบหลายประการ เช่น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลวัดหรือสถานโบราณ การบริหารจัดการทางด้านกายภาพของวัด การบริหารจัดการคนภายในวัดและการบริหารการจัดการกับชุมชนรอบวัด จากข้อมูลที่ได้เก็บจากภาคสนาม มีประเด็นน่าสนใจ ดังนี้

๔.๓.๒.๒ ผู้ดูแลวัด ผู้รับผิดชอบดูแลศาสนสถานส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าวัดและผู้ช่วยเจ้าอาวาส จากข้อมูลที่ได้ศึกษาจะพบว่าแต่ละวัดจะมีกระบวนการบริหารและการให้ความสำคัญต่อการจัดการแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสำคัญของวัดในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยว วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวรารามและวัดสุทัศน์จะมีระบบการบริหารจัดการค่อนข้างเป็นระบบ

เป็นที่น่าสังเกตว่า การบริหารจัดการเพื่อให้วัดยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยว ผู้ดูแลวัดอย่างเป็นระบบ เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจะมีผู้ดูแลวัดจำนวนประมาณ ๔๐-๕๐ คน ระยะเวลาวัดเป็นผู้จัดจ้างคนมาดูแล ทำความสะอาด ดูแลห้องน้ำและระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น ระยะเวลาหลังได้ว่าจ้างบริษัทรับผิดชอบพนักงานมาดูแล ระบบการจัดการให้ตอบสนองกับความต้องการของผู้ท่องเที่ยว นอกจากจะได้ทัศนศึกษาแล้ว ยังต้องการความรื่นรมย์ เช่น วัดมีความสะอาด เป็นระบบการจัดการสมัยใหม่จึงมีความสำคัญในการจัดการวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนทั่วโลก

ส่วนวัดที่มีศาสนสถานสำคัญแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักหรือยังไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นักระบบการบริหารจัดการจะแตกต่างออกไป กล่าวคือ การบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาสหรือบุคคลที่เจ้าอาวาสมอบหมายเพื่อดูแลศาสนสถานให้อยู่ในสภาพปกติ เพื่อเป็นที่อนุสรณ์รำลึกถึงมิได้มีเป้าหมายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่ประการใด ซึ่งวัดเหล่านี้จะเป็นเพียงสถานที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเข้ามาเพื่อบำเพ็ญกุศลเพื่อเคารพ เช่น ศาสนสถานวัดอินทาราม เป็นต้น วัดเหล่านี้จึงมิได้รองรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างชาติที่มีเป้าหมายเพื่อศึกษาเชิงวัฒนธรรมและเชิงประวัติศาสตร์

เมื่อนำรูปแบบการจัดการทางพระพุทธศาสนาตามที่แนวคิดที่ปรากฏในบทที่ ๒ ดังนี้

๑. การบริหารจัดการวัด

ตามแนวคิดการบริหารจัดการวัด ได้แก่ การจัดการวัดให้เป็นที่ยอมรับ รื่นรมย์ เป็นที่สร้างคน ทำให้คนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ก่อสร้างสิ่งก่อสร้างให้แฝงด้วยปรัชญาธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔๐ วัด เป็นวัดที่มีศาสนสถานซึ่งเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงจะมีระบบการจัดการสมัยใหม่ทั้งระบบ กล่าวคือมีผู้ดูแลครบทุกด้าน โดย

การมีการแบ่งงานกันทำ เช่น มีฝ่ายดูแล รักษาและปฏิสังขรณ์ศาสนาสถานร่วมกับหน่วยภาครัฐ มีฝ่ายดูแลรักษาความสะอาดวัด ฝ่ายดูแลความปลอดภัย ตลอดจนมีคณะกรรมการทรัพย์สินของวัด เป็นต้น ส่วนวัดที่มีศาสนาสถานไม่ค่อยมีชื่อจะมีระบบการจัดการแบบเดิม กล่าวคือ ดูแลเฉพาะศาสนาสถานและรักษาศาสนสถาน

๒. การบริหารจัดการบุคคล

รูปแบบการบริหารบุคคล ได้แก่ พระสงฆ์ในวัดและผู้ดูแลศาสนสถาน พระสงฆ์ในวัดมีส่วนสนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวในวัด วัดอุประสงค์ของผู้มาเที่ยวจะมาเที่ยววัดแตกต่างกัน นักท่องเที่ยวต่างชาติมักจะเข้ามาท่องเที่ยวศาสนสถานเพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นหลัก การบริหารงานบุคคลเพื่อดูแลวัดโดยเฉพาะฆราวาสจึงมีความสำคัญ ส่วนวัดที่ไม่ค่อยมีชื่อเสียงจะไม่มีฆราวาสมาดูแล และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยววัดจะเป็นคนไทย วัดอุประสงค์เพื่อมาทำบุญและเข้ามาเพื่อวัดอุประสงค์ทางศาสนา

การบริหารงานบุคคลเพื่อตอบสนองวัดอุประสงค์นักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน รูปแบบการจัดการบริหารตัวบุคคลจะแตกต่างกัน วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในระดับชาติและระดับนานาชาติ บุคคลที่มีความสำคัญคือฆราวาสที่ดูแลศาสนสถานทั้งระบบ ดูแลให้วัดมีความสะอาด ให้การบริการนักท่องเที่ยว รักษาปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สินแก่นักท่องเที่ยวและตอบข้อซักถามนักท่องเที่ยวได้ รูปแบบการทำงานจึงเป็นรูปแบบเดียวกับงานบริการทั่วไป

ส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวไทย เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกิจทางศาสนา การบริหารการจัดวัดโดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีสมณภาวะจะมีความสำคัญ เพราะนักท่องเที่ยวชาวไทยเข้าวัดเพื่อแสวงหาความสงบด้านจิตใจและแสวงหาหลักธรรมที่ปรากฏในโบราณสถาน การบริหารวัดในรูปแบบเดิมที่มุ่งให้ร่มเย็นและเป็นแหล่งเรียนรู้จึงมีความสำคัญ

๓. การบริหารการจัดการเรียนรู้กับชุมชน/รัฐ

การบริหารการจัดการให้วัดเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีวัดอุประสงค์ในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน การจัดการบริหารนอกจากจะบริหารศาสนสถาน การบริหารคนแล้ว การบริหารวัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมยังไม่มีมีความสำคัญ การเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับวัดในการดูแลรักษาวัดและศาสนสถาน แต่ก็มีวัดส่วนหนึ่งที่ชุมชนเข้ามาปฏิบัติธรรมและเป็นแหล่งปฏิบัติธรรม ถือนิสิลในวัดพระสวณะ ชุมชนจะมีส่วนเข้ามาบทบาทในการดูแลศาสนสถาน ส่วนวัดที่มีศาสนาสถานที่เป็นรู้จักกว้างและมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจำนวนมาก เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยววัดประมาณวันละ ๒ พันถึง ๕ พันคน ผู้ดูแลจะเป็นผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ ส่วนวัดขนาดเล็ก

เล็กชุมชนยังเข้ามามีส่วนในการดูแลบ้าง รูปแบบการการบริหารการจัดการวัดจึงมีรูปแบบเฉพาะในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านจิตใจและวัฒนธรรม และวัดเป็นองค์กรทางศาสนา การจัดการบริหารจึงมีความแตกต่างจากการบริหารแหล่งท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิงและพักผ่อน กล่าวคือ การจัดการบริหารมีจุดหมายเพื่อรักษาศาสนสถานซึ่งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ขณะที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เอกลักษณะและจุดมุ่งหมายของวัดคือ สถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และฆราวาส การจัดการบริหารของพระสงฆ์จึงเป็นการจัดการเพื่อรักษาศาสนสถานให้ดำรงอยู่และพัฒนาจิตใจของประชาชน การจัดการให้เอื้อทั้งเป็นแหล่งทัศนศึกษาและเป็นแหล่งปฏิบัติธรรมในเวลาเดียวกัน ก็คือ ทำให้วัดเป็นที่น่ารื่นรมย์และบริการผู้เข้ามาทัศนศึกษาได้รับความรู้ กล่าวคือ พระสงฆ์เป็นผู้รู้สามารถอธิบายความหมายและที่มาของศาสนสถานได้ และให้ความความสงบทางด้านจิตใจคือความเป็นกันยายนมิตรด้วยเช่นกัน